

„במעלה עקרבנים“

חיק אדקמי — אַנְכְרַתְלַחָה / הַן שְׁפַר-
שְׁמַיִם הַיָּא, סָלַם אֵל לֹא-נִרְאָה. /

הַפּוֹכְבִּים! אִמְשׁ הַכַּל שְׁקַט בִּי וְנָרְדִים / בַּעֲפָפִים
אֵלֵי שְׁקַטִּים כַּה וְשׁוֹבִים, / וְאָמַר: אֵלֵה הַרְחֹקִים
מֵאִם אֵינִם תּוֹכְעִים... / אֵד עָתָה אֵירָא, אֲבִינָה:
לֹא כֵן עָשָׂם — / (וַיִּקֶץ יַעֲקֹב, עַם' כ').

בלדות אבות האומה (אברהם, יעקב, יונה, חוניה) אינן בלדות במשמע מצוי, הן סוד הלירי שבהן מכסה את היסוד העליוני לתי לחלוטין, ואינן אלא מנוולוגים איד ביים בעלי מעוף רעיוני ועצמת התואר והגיב. האבקות נאבקים, הם מדיינים עם אלהיהם גורלם ונכנעים:

אֵל סְתַחְמֵי בָּאוֹת אֲנִי יוֹצֵא מִפֶּה / אִפְסִיר-יַעֲד
וְרָדָה וְכַבּוּל דְּכַר אֱלֹהִים. / (שֵׁם עַם' כ"ב).

אלה הן דמויות אבות ובנים שמאורעו תיהם וחוויותיהם הם גורל ישראל בכל הדורות. הם גם מדות הדמויות עצמן. האפשר, איפוא, לדבר כאן על כניעה? וכי האדם נכנע לעצמו? האפשר להגיד על כוכב בי יעקב התועים שנכנעו לגורלם? הם הם

יעזק למדן

האבות והמהם הגורל והמהם הכוכבים. נעימה אלגית עמוקה נטועה בכל השירה הזאת; אלגיה, — לא דווקא קינה, אלא תביעה, ראיית הממשות בעיני התביעה וה צדק האלוהי או הגורלי, בעיני החסד וה יעוד המוטל. ואם זכה משהו לכך, הנכנע או נצח? הנאנס או נבחר? המותר, — הכבול הוא או עטור? אתמהה גדולה ושד שיותה הממשות של הדמות הסמלית אב בן שהיא נושאת את הגורל בדורפרצופין זה. אף גורל חוניה זה האחרון באבות אשר עג את עוגתו באדמה הזאת, — גם גורלו הוא רקמה אלגית ענוגה של אהבה ויסורים וויתור על היקר מכל יקר:

אִסְתֵּי, חֲנִי, בְּלִיָּה, צֵא וְאֵל תְּבַקֵּשׁ דְּבָרִי! / אֲתַרִּי
הַתָּה הַכַּל פַּה אֲשֶׁר לָהּ הָיָה / שׁוֹב אֵין אֲמָה
קָיִם, אֵינָה אֵלָא בְּרִיָּה / הַפּוֹכְבָה בָּאֵין שׁוֹמֵעַ
עַל נְהִרֹת הַבְּבָר. / (עַם' כ"ח).

האידיאה הסמלית העיקרית בדבר המ חיצה היורדת בין האדם והעולם עם נטל החסד נתקרבה אלינו קרבה גדולה ב"ח גי", היא נתקרבה אל האדמה הזאת, ואל האיש ההולך עליה. בסדר-הבלדות הבלתי היסטוריות ב"כפל-דמות" היא שולחת יונ קה עמוקה לנפש האדם הזה. אכן אילן מרובה שרשים היא בשירת למדן.

אך ההתרחשות הקדומה הזאת המסומ לת בישראל ובדורותיו ביחס אביבן מזהי רה בחנניותה האלגית בארבעת הסדרים הגותרים. „בין זמנים“ היא רשות יחיד של התרחשות זו:

שָׂא בְּרַכָּה נִוְנָה, בֵּית סְכוּרָה עֲצוּב, / שְׁתַּח
דְּלָתָה לְבָא שְׂרִיד עֲבָרוּ לְמַקְדוֹ! / (שֵׁם בְּרַכָּה
נוגה, עַם' ט"ז).

טוב לזכור בשעת קריאת השורות הא לה, כי למדן בא פעם אחת כאב-שותל לפ קוד את בניו-שתוליו „על הר ביהודה“, ואז ראה כי:

הַשְׁתַּח אֵד לְשָׁמַשׁ יִשָּׂא אֵת רֵאשׁוֹ / אֵלֵם רֵאשׁ
הַשְׁתַּח — רַק הַכַּל סְבָבֵשׁ, / זֶה רֵאשׁוֹ וְרֵאשׁ
עֲצֵי עַל הַקָּר בִּיהִתָּה. /

עתה בא הבן לפקוד את בית אבא, ופרפר רי צער אמת ורוח יאוש נוקב רועפת ה שיחה שבין אב לבנו (בפנים שוחקים, עמי מ"ט), וגדול הכיבוש, וגדולים רחמי הבן מרחמי האב:

סַפֵּר נָא עַל תִּיָּה בְּאַרְצֵי-יִשְׂרָאֵל שָׁם, / הַטּוֹב
לָהּ בְּאֵמֶת וּבְחִלָּקָה תִּשְׁמַח? / וְאֲנִי מִרְבֵּה לְמַלְל,
אֲנִי סַפֵּר לְאִמְרִי: / טוֹב לִי, אֲבָא, שָׁם, טוֹב
לִי, טוֹב כָּל כָּדָו!

מה, בבית אבא, לא כמו על הר ביהודה, קרוב כאן ראש השותל לראש השתול:

הֵה, אֲבָא טוֹב וְכֹאֵב, כְּמוֹה גַם אֲנִי / מְכַל
אִימֹת הָעוֹלָם, חֲתַחְתִּי גוֹרֵל וְסַחְרִיו / אֲנוּסָה
אֵל הַשִּׁיר וְעַל פְּנֵי תְהוֹכֹחַ / אֲקַלֵּעַ גְּשֵׁרֵי-פִי
מֵאוֹתוֹת בְּכַתָּב! (כְּמוֹךְ גַם אֲנִי... עַם' ג"ג).

על נוף הילדות מעיבה וסוככת דמות האב על זהריה ואפלה, גורל אות-ראות בנו חקוק בתכלתה של מולדת לא-מולדת ובנוף בשר-ודם נסער ב"ירד ערב אביב" (עמ' ג"ד); זוהי אלגיה ענוגה על גורל אב ובנו בנוף נבר. משם, מנוף גורלי זה, ירש הבן את מדותיו השמאות. במשפטו עב אלהים וגורל (בצל שמאי, עמי ע"ב— צ"ח, בתוך עמי עמי צ"ט—קל"ד). משם דרך ישרה ל"אלגיות עבריות", ובפרט ל"ח זון העינים העבריות" (עמי קי"ט). זהו חזון הבעתה הנשקפת מעיני הילד היהודי, והרי זה חזון אב בעות-הגורל, חזון מול! זוהי „אבהות“ (עמי קע"ח). ויש שעת השראה גדולה והבעתה האבהית-גורלית מפיקה צל-י חן איומי-יפעה:

פָּרַחְו לְהֵם, פָּרַחְו כְּרוֹבֵי חֶסֶד טוֹבִים, / לֹא
טוֹב לְהֵם אֲעִלְנוּ... / וְחִיכְו אֲבָקְשָׁם / מִשְׁפַּע
לִי? הֵה, בּוֹשׁ אֲנִי כְבוֹשׁ אֲשֵׁם / לְהַבִּים בְּעִינֵי
פּוֹכְבִּים — — — / (עַם' ר"ד).

שיר ערש של ילדי ישראל בפי אב? מר הו האב? מי ראה את „העיט הקדמוני“, — לא אברהם? ולמי נגלו הכוכבים התובעים, לא ליעקב? שיר האבהות מכח אבות ראשו גים וגורל קדום, מכח חרדה אבהית גורלית. לא שכיח ליכוד סמלי מרוכז זה בשיר תנו, ואף לא בשירתם. אך בשירה האלגית של למדן הוא מופיע כיסוד טבעי משורר בעצם רקמת ימינו: „בוז מאת העשרים“ (מלבד המקומות המנויים ראה ענד: עמי צ"ב; צ"ד; קצ"ב; קצ"ח; ר"ז).

כי את יסורי הדור הזה שד למדן במי שרין ובעקיפין. זכאים יסורי-ישראל בי דור הזה, שיד אמן בצל החסד תקים להם מצבת עולמים, אות-חרדות לדורות אנוש. כי את יסורי-כולנו נטלו הנוטלים, לגרדו מיכולנו עלו העולים עליהם. עם נאמניהם בשירת הדור נמנה יעזק למדן:

הֵה, שָׂא נָא אֵל אֲבוֹת, לְחַלְעַת יַעֲקֹב דְּלָה /
יִסְלַח נָא לְעִנְיָתָה יְחִידָה וְאַחְרוּנָה / בְּנִרְקָה
שְׂאֵרִית יְמִיָּה בְּמִרֵי לְפָנֵי קוֹנָה: / קַח סְתַתָּה,
אֵלֵי, לֹא אוֹכַל עַד לְקַבְּלָהּ! /

בתחלת הדור עלה יעזק למדן לצוקי ישר מון „מסדה“ ודבק באסירי-גאולה ונתיסר ביסוריהם. שם ניתלו בצוארו אבני החסד ובי זעם, להגיד לאדם מישראל את משפט גורלו בחרדת הימים האלה. מבמתי מסדה ניתן מצ פה לכאות, משם למד ישיבת ציפה אל עקרבים בעמקי הזמן וגורל אנוש:

פַּה הַתְּהַלֵּךְ אֲנוּשׁ תּוֹעָה נְבוֹדָ וְסִרְיָ וְסַנְוֵי, /
לְבַו נְוֵה-רַחֲמִים בְּצִלוֹ שָׁל אֵל קְפוּא / לְחַשׁו —
אֲהַבָּה וְחֶסֶד, וְקוֹלו — קוֹרָא לְקָרְב... / (עַם' ו').

ב„מסדה“ שתל למדן ראשוני שתליו סמליו, אשר בהם יהיה הרואה לרר אה: על ציחתי הסלע זרע את זרע התפלה הענוגה, המגוללת את האבנים הכבדות מעל בארות הרחמים, ומן הסלעים הזעומים חצב את הצלילים המופלאים הגנונים „מנ גינות תהלים של אבא בשחרי שבתות“ עם קולות המדד „שם“ ורגת כובשי גור לה „פה“; ועל כולם את דמות-הגילוי אשר לה „חיוך-יסורים, מבט נחמה והוד שבג בודה“. אין ספק כי השתללים האלה שלחו את יונקותיהם ואת גופיהם והתחזקו והס תעפו „במעלה עקרבנים“. גם ענני הזעם אשר ב„מסדה“, נטלי „מוקע מתהלך“ ו„שליחי היגון“, רועמים ב„מעלה עקר בים“:

תְּרַדַת נֹוִי וְאֵלֶיָּו גְּלַגְלָה פַּה אֵת הָרָה, /
הִרְסָה קְנֵי-סְרַנּוֹעַ, גְּרִשָׁה חֲנוּת הַשִּׁיר; / (שֵׁם).

אבל כשם שהאילן והפרי נבדלים מן הזרע והשורש, כך השירה הענופה שבסדרי „במעלה עקרבנים“ לעומת שירת „מסדה“, עירום ועדיה שירת הנרע, רצונך כולו נס תרות, רצונך כולו נגלות, יש אשר יקלע כולו לרשות האור, ויש אשר יטמן כולו ברשות האופל. לא כן האילן: רשויות דשויות בו, דמות והתהוות וסערות מת לכדות בו:

רַק נְנִלְוֹתָיו שׁוֹתֵל הַלֵּב — בְּצֵל אוּ בַחֲמָה, /
בְּדַמְטַת פְּנֵה בְּרִדָּה אוּ בְרִשׁוֹת רַבִּים הַזְמָה, /
וְרָאָה, אֵף הֵם סְבָכו, הָיוּ לְיַעֲר עָב / בוּ חֲלִיפוֹת
דְּמִי וְסַעַר וְאֵפֶל סְחָבּוֹאִים / בוּ שְׂרָשִׁים עַם
אֲדַמְתוּ נְפִלְתִים בָּאֵין רוֹאִים / וְכִנּוֹת קוֹל לֹא
מִבָּן מְהַלְכוֹת כְּמַסְפָּרִיו. / (עַם' ה').

סימני האמת של השירה הובהקו: נת לכדה הממשות הבלתי-אמצעית גם מבחינה אויביקטיבית (מאורע ותיאור) וגם מבחינה סובייקטיבית (חוויה וגיב-לשון) עם דמו יות סמליות חזקות, שאינן מתמוגגות כער פלי-בוקר בפני צהריה-הממשות, אלה הן-הן הסמל והן-הן הממש ואין ביניהם ולא כלום; פעם הן — אני, ופעם: אתה, ושוב פעם: הוא. הן דמויות חיוניות מבחינה אנושית ויהודית כאחד, משורשות בטבע האדם והנפש, ויוצאות ליחוד נושא-גורל בחיי היחיד והעם ולברית כרותה בחד ווית משורר. דמות מרכזית כזאת „במעלה עקרבנים“ הוא האב.

דומני שבשירת ישראל לא נקשרו עוד כתרים לראש האב כשם שעשה יעזק למ דן בשירתו; כתרי-גורל משובצים אבני יסו רים ונחמה-ברי, שדמות האב זקיקה לעי זי כנגדה מעצם טבעה: הבן, דודמות קדו מה זו היא נושאת היסורים והחיוך, והיא נוכחת כאחת החוויות השדשיות בכל ש שה סדרי השירים ש„במעלה עקרבנים“, אם במפורש או בעילום-המשל. היא ברית הגורל: גורל-האב או גורל-הבן, וכפסע בי גה לבין אידיאה קוסמית-גורלית של אב הות-בניות. אברהם צופה את עתידו (גו רל בניו) באותות וסמלים איומים — ושח ראשו („הברית בין הבתרים“). יעקב — זה הבן הנצחי — מתמרד, מתקומם „בש ליחות היגון“ שהוטלה עליו בדרכו:

אִם דְּבָר לָהּ אֵלֵי, דְּבַר אֲהַבָּה יָקָר, גְּדוֹל — /
שְׁטַחְתִּיו לְרַגְלֵי כְּסָרְבַד אֲבִיב סְרַשִׂיא, / כְּשׁוֹשֵׁן
שְׁחָרִית לוֹהֵט הַעֲלֵהוּ לְרֵאשִׁי, / בְּשִׁלַּל קוֹלֹת
הַיָּקוֹם הַנְּגִינוּ בְּאֲזֵנֵי הַכַּל, / שִׁפְיָ בוּ פּוֹכְבֵיָהּ
לְלִלָה וְשִׁמְשָׁה — יוֹסֵם, / וְלְפָרְפְּרֵי עוֹלָמָה נָא
תָן שַׁחַק בוּ לְתַסֵּם! / וְלֹא — אֵל נָא מֵאֲהַבְתָּהּ
וְאֵל נָא מִיִּסוּרֵיָהּ! / (כִּי בא הַשֶּׁמֶשׁ, עַם' י"י).

בנוהג שבעולם שחלום הנעורים פורש את מסך האשליה הגדולה על תהומות הגו רל. לא כן חלום יעקב — הוא קורע את המסך:

בַּתְּפִלַּת-תּוֹדָה: „מַה נַּעֲמָה, תְּכַל, לִי וְנִפְיִת!“ /
יְבַחְתִּיךָ-תּוֹחֲלָתָה: „טוֹב הַסְּחָר עוֹד רָב!“ /
גְּרַדְמֵתִי לִי, עַד בּוֹא הַחֲלוֹם וְאַחְרָיו — /
אֱלֹהִים הַנְּצַב עָלַי, נִשְׁבָּב כַּה וְסַבְעִית. /

ונוף זה הוא לי נתן! לא כהנתן סרעה / לצאן תפוח-סבט, לא כפת לפי אוכלה / כי אהבק

יעזק למדן, במעלה עקרבנים, ששה סדרי שירים, מוסד ביאליק עלידי „דביר“, תל-אביב, תש"ה.